

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-102>

УДК 316.4

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ БІЗНЕСУ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

IMPACT OF SOCIAL BUSINESS INVESTMENT ON THE DEVELOPMENT OF SOCIETY: IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN UKRAINE

Герасименко Тетяна Володимирівнакандидат геологічних наук, доцент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-437X>**Herasymenko Tetiana**
Dnipro University of Technology

В статті, на основі аналізу міжнародного досвіду, систематизовано основні інструменти оцінки впливу соціальних інвестицій на розвиток економіки та суспільства. Автором зроблена спроба узагальнити та дослідити сутність і зміст міжнародних підходів та запропоновані рекомендації з метою їх імплементації в Україні. Такий підхід важливий не тільки для вдосконалення інвестиційної політики у сфері залучення та регулювання діяльності інвесторів в Україні, але і для підвищення їх соціальної відповідальності перед суспільством країни. Вплив соціальних інвестицій багатогранний і зачіпає не тільки питання забезпечення економічного зростання в Україні. Соціальні інвестиції можуть стати каталізатором різноманітних змін у соціальній сфері розвитку українського суспільства. На основі застосування загальнонаукових методів були виділені основні принципи, визначено чинники, критерії та значущість кожного з них, досліджена їх сутність з передбаченням можливості їх впровадження українським бізнесом.

Ключові слова: Соціальна відповідальність, соціальні інвестиції, бізнес, звітність, показники, оцінка ефекту.

Based on the analysis of international experience, the article systematizes the main tools for assessing the impact of social investments on the development of the economy and society. The author made an attempt to generalize and research the essence and content of international approaches and recommend them for implementation in Ukraine. This is important not only for the improvement of the investment policy in the sphere of attracting and regulating the activities of investors in Ukraine, but also for increasing their social responsibility towards the country's society. It was noted that the experience of implementing and evaluating social investment is summarized in global standards and reports on corporate social responsibility. Studies of the publications of domestic scientists have shown that the problems of social responsibility of enterprises are considered mainly on a theoretical level or are tied to the costs of enterprises to solve internal social problems. Therefore, practical issues of social investment evaluation are open for further research. In the research, the author relied on general scientific methods, such as the logical method, deduction and induction, analysis and synthesis, system analysis, functional analysis, factor analysis. Based on the application of general scientific methods, the main principles were highlighted, the factors were classified, the criteria were defined and the importance of each of them was indicated, the essence was investigated and the possibilities of their recommendations for Ukrainian business were determined. The article presents a scheme for assessing the effect of social investments of business, which is universal for any investment projects, regardless of the source of investment, and therefore it can be recommended also for assessing the social effect of investments. The size of the social effect is largely determined by the socio-economic situation in the region, and the effect of the introduction of new jobs will depend on their share in the existing jobs in the region and on the situation on the regional labor market. The impact of social investments is multifaceted and affects not only the issue of ensuring economic growth in Ukraine. Social investments can become a catalyst for various changes in the social sphere of development of Ukrainian society.

Keywords: Social responsibility, social investments, business, reporting, indicators, impact assessment.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що прямі іноземні інвестиції вносять нові знання, в розробку технологій та методів організації бізнес-процесів і можуть значно прискорити економічне зростання, якісно змінити промисловий та кадровий потенціал підприємств різнонаправлених сфер діяльності. Також іноземні інвестиції здатні забезпечити суттєве зміцнення позицій країн приймаючих капітал країн в умовах глобальної ринкової конкуренції, дозволяючи їм підкріпити свої порівняльні переваги результатами, отриманими від використання НДДКР та нових технологій під час реалізації здійснюваних в тісній співпраці з іноземними інвесторами проєктів.

У міжнародній практиці розроблені основні методи, концепції та інструменти оцінки соціального впливу інвестицій загалом, у тому числі впливу іноземних на розвиток суспільства. Наприклад, методи оцінки соціальної відповідальності компаній дають змогу інформувати представників зацікавлених сторін про їх соціальний розвиток, внесок у розвиток суспільства та вплив на навколишнє середовище. Огляд зарубіжних досліджень дав можливість розглянути широкий спектр інструментів оцінки соціального впливу у вигляді концепцій, методів, принципів, рейтингів, звітів та індексів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити зацікавленість дослідників, вивчаючих діяльність соціального інвестування та його вплив на розвиток суспільства. В останні роки світовий досвід здійснення соціального інвестування узагальнено у відповідних стандартах, які стосуються соціальної відповідальності підприємств (GRI: Глобальна ініціатива зі звітності (стандарт звітності щодо сталого розвитку), AA1000AS:Стандартсоціальноїзвітностікомпаній) [10; 11]. Слід відмітити, що роботи вітчизняних вчених достатньою мірою висвітлюють теоретичні аспекти сучасних тенденцій розвитку соціального інвестування. Це праці авторів Грициної Л. А. [1], Євтушенко В. А. [2], Н. О. Сімченко [4] та інших.

Відкритими для подальшого дослідження залишаються проблеми подальшого структурування та формування показників, сприяють вивченню закономірностей впливу соціального інвестування на розвиток суспільства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Повернення соціальних інвестицій має на меті розроблення чіткої методології для вивчення, вимірювання та декларування соціальних, політичних, еко-

логічних та інших неекономічних результатів, створених організаціями при виконання прийнятих проєктів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є формування та обґрунтування системи показників для кількісної оцінки соціальних інвестицій бізнесу та їх впливу на розвиток суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успіх бізнесу в наші дні багато в чому залежить не тільки від комерційної діяльності компанії, але і від її здатності враховувати глобальні запити суспільства, участі у вирішенні соціальних завдань, прагнення сприяти покращенню якості життя та добробуту людей.

Соціальне інвестування бізнесу у розвинених країнах не обмежується зобов'язанням компаній перед співробітниками, партнерами та державою. Транснаціональні компанії інвестують великі кошти у програми, орієнтовані на найактуальніші потреби суспільства. Соціальне інвестування має на меті не лише надання безпосередньої допомоги або фінансової підтримки у вирішенні найбільш актуальних суспільних проблем, але також служить інструментом, що сприяє покращенню репутації бізнесу, допомагає сформулювати культуру благодійності та сприяє підвищенню довіри між підприємством та суспільством.

У міжнародних компаніях поширена практика надання грантів на навчання свої працівників у найкращих міжнародних університетах для реалізації своїх наукових проєктів. Як правило, компанії просувають розвиток науки в тих сферах, де вони ведуть свою бізнес-діяльність.

Характерним прикладом соціальних інвестицій у майбутнє є програми, спрямовані на студентів, молодих випускників вишів та волонтерські проєкти. Подібні тенденції простежуються і в українських компаніях. Крім організації власних благодійних фондів і програм, одним із найпопулярніших трендів є співфінансування великих благодійних фондів різної спрямованості зарубіжними інвесторами.

Партнерство бізнесу з некомерційними організаціями в умовах кризи – є однією з найефективніших моделей розвитку, оскільки вже існує певна механіка цієї взаємодії, передбачені всі ризики, а головне, є можливість вкласти кошти у певні напрямки соціальної допомоги населенню.

Соціальна відповідальність має багато форм, навіть найменша компанія може вплинути на соціальні зміни, зробивши просту

цільову пожертву в місцевий продовольчий банк. Деякі з найпоширеніших прикладів соціальної відповідальності включають:

- зменшення вуглецевого забруднення атмосфери;
- удосконалення кадрової політики;
- участь у FairTrade;
- різноманітність форм залучення та їх справедливую оцінку;
- всесвітня благодійність;
- взаємодія міжнародної спільноти та віртуальне волонтерство;
- корпоративна політика з метою збереження природного навколишнього середовища;
- соціально та екологічно свідомі інвестиції [8].

Соціальні інвестиції у великих міжнародних компанях можуть сягати значних сум. Але в ці суми входить не лише партнерство. Оскільки ключовим питанням в даному випадку для бізнесу є одержаний результат: а головне, як по ньому будуть оцінюватись результати діяльності компанії? Адже, не являючись бізнес-проектами, соціальні інвестиції, як правило, не мають прямого впливу на бізнес-показники компанії. Вони можуть бути пов'язані з просуванням товарів, послуг чи рішень, а спрямовані на запити суспільства. У зв'язку з таким підходом спостерігається прагнення бізнесу до партнерства з державою. Це прагнення пояснюється тим, що в період кризових ситуацій компанії не готові ризикувати і спираються на проекти, які, зокрема, мають підтримку великих гравців і влади.

Сьогодні важко зберегти колишній обсяг соціального інвестування. Проте продовження найважливіших та успішних соціальних проектів допоможе продемонструвати стабільність бізнесу та зберегти лояльність клієнтів, що зрозуміло і для самих компаній-донорів, прагнучих утримати на колишньому рівні фінансування соціальних проектів у кризу, оскільки при погіршенні фінансових показників для гравців бізнесу велика спокуса заморозити або зовсім згорнути дію соціальних програм.

В той же час, якщо ці програми закладені в довгострокову стратегію розвитку та в систему корпоративного управління, їх згортання може негативно позначитися на стані компанії в цілому. Відновлення репутації і вихід на колишній рівень вимагатимуть значно серйозніших витрат, значно перевищуючих тих сум, які намагалися «зеконотити».

Існують різні способи зберегти соціальні програми в кризу. Окрім партнерства, ще

одним рішенням залучення співробітників до благодійних програм – є фандрайзинг. Такі найбільш успішні програми міжнародних компаній, наші співвітчизники – українці лише розпочинають впроваджувати.

Також необхідно встановити взаємозв'язок між соціальними інвестиціями та загальною прибутковістю бізнесу. На перший погляд функціональної залежності немає, однак зарубіжні дослідження свідчать про те, що у компаній, реалізуючих концепцію соціальної відповідальності, дохід на інвестований капітал на 9,8% вищий, ніж у конкурентів, що ігнорують її, дохід з активів більший на 3,55%, а прибуток – на 63,5% [9].

Світовим лідером соціального розвитку є Норвегія, яка демонструє найкращі результати за всіма ключовими показниками. У першу десятку також увійшли Данія, Швейцарія, Фінляндія, Швеція, Ісландія, Нова Зеландія, Німеччина, Канада та Японія. Порівняно з цими країнами Україна (52 місце у 2022 р.) все ще характеризується відносно низькими показниками соціального розвитку через низьку якість охорони здоров'я, обмежені доступність до вищої освіти, громадянські права та свободи, а також екологічні проблеми [5]. Але потрібно врахувати, що при таких недоліках Україна показала високі досягнення в таких сферах, як харчування, водозабезпечення якісною питною водою, санітарний стан середовища проживання, базове медичне обслуговування та рівень освіти.

Інвестиційна активність багатьох компаній безпосередньо залежить від оцінки відомими статусними світовими лідерами (наприклад Standard&Poors), які присвоюють рейтинги корпоративного управління. Вони розробляються як рекомендації щодо інвестиційної діяльності та враховують оцінку соціальної і екологічної звітності з багатьма іншими показниками діяльності компаній. У зв'язку з таким підходом представляє великий інтерес кількісний вимір соціального внеску компанії, який вміщує блоки, зображені на рис. 1.

Європейська практика базується на стандартах соціальної оцінки Лондонської бенчмаркінгової групи, метою яких є встановлення стандартів обліку, оцінки та звітності щодо соціальної інклюзії британських компаній [7]. У моделі використовується низка понять: «благодійність», «внесок у місцеву громаду», «комерційна ініціатива», «основні види підприємницької діяльності». З їх допомогою проводиться оцінка витрат підприємства,

Рис. 1. Кількісний вимір соціального внеску бізнесу

Джерело: сформовано автором

його матеріальних і нематеріальних ресурсів, у тому числі робочого часу працівників, на безпосередню соціальну діяльність.

Американська практика базується на Global Philanthropy Index, який використовується більш ніж 350 американськими та канадськими фірмами та базується на оцінці діяльності компанії різними групами зацікавлених сторін (максимальне значення 5, середнє значення для США та Канади становить 3,8) [6]. Окрім цифрового значення індексу, компанія отримує агреговане значення індексу соціальної відповідальності всіх компаній, які зараз беруть участь у рейтингу, та агреговане значення цільової вибірки (за галузями, регіонами, розмірами тощо).

Крім наведених методів оцінки соціального впливу в зарубіжній практиці використовуються також «Концепція соціального повернення інвестицій». Ця концепція має певне відношення до інших теоретичних і практичних підходів до оцінки неекономічних результатів, таких як Double Bottom Line, Blended Value і Triple Bottom Line TBL, 3BL або 3P People, Planet, Profit) [7].

Аналіз соціальної ефективності базується на аналізі витрат і вигід при соціальному аудиті, спрямованому на виявлення соціальної цінності (соціальна цінність, іноді перекладається в науковій літературі як соціальна значущість), створеної в проекті шляхом

пошуку матеріальних, фінансових і нефінансових еквівалентів для соціальних результатів за допомогою аналізу повернення соціальних інвестицій і вимірюється, як вартість створеного товару та витрати на його створення.

Формально соціальна ефективність інвестицій – це відношення чистої теперішньої вартості товарів до чистої теперішньої вартості інвестицій. Суть аналізу повернення соціальних інвестицій полягає в тому, що один чи навіть декілька показників, якими б цінними вони не були, не можуть в повній мірі характеризувати соціальні результати діяльності проекту, оскільки ці результати досить складні за своєю природою.

Аналіз соціальної ефективності інвестицій передбачає можливість взагалі обійтися без кількісних показників, оскільки однією з цілей даної методології є створення необхідного єдиного інформаційного простору, що дозволяє обговорювати суспільно значущі результати з різними стейкхолдерами соціального проекту.

«Концепція соціального повернення інвестицій» спочатку була створена експертами Roberts Enterprise Development Fund, благодійного дослідницького фонду, який базується в Сан-Франциско. Відтоді ця концепція набула широкої популярності та поширення. Концепція була доопрацьована фахівцями New Economics Foundation, англійської дослід-

ницької організації, які спробували інтегрувати концепцію з існуючими підходами до соціальної звітності. У 2005 році міжнародне співтовариство International SROI Network погодило загальну методологію аналізу соціальної ефективності та розробило рекомендації щодо застосування цього аналізу [7].

Багато дослідників і практиків у галузі оцінки соціального ефекту інвестицій стверджують, що лише окремі прояви соціального ефекту піддаються точному вимірюванню, в інших випадках можливі лише якісні оцінки та експертні висновки.

Окрім того, при оцінці соціального ефекту вони рекомендують обов'язково враховувати його макроекономічні та регіональні прояви, вважаючи, що соціальний ефект, досягнутий на регіональному рівні, є невід'ємною частиною макроекономічного ефекту. Масштаб регіонального соціального ефекту визначається не тільки абсолютними, але і відносними показниками, характеризуючим вплив інвестиційного проєкту на соціально-економічний розвиток регіону.

Таким чином, величина соціального ефекту значною мірою визначається соціально-економічною ситуацією в регіоні, а ефект від запровадження нових робочих місць залежатиме від їх частки в наявних робочих місцях у регіоні та від ситуації на регіональному ринку праці.

При цьому важливо відмітити такі основні погляди на принципи міжнародних експертів у сфері впливу соціального інвестування на розвиток суспільства:

1. Дослідження сутності походження соціального ефекту, правильного його розуміння.
2. Врахування громадської думки та активне залучення громадськості до процесу прийняття рішень.
3. Розділення понять якості життя і рівня життя та головне зосередження на якісних показниках.
4. Врахування та прогнозування віддаленого характеру соціальних ефектів.
5. Використання принципу справедливості соціального ефекту – відсутність приналежності повного ефекту одним і тим же особам.

Цима принципами доцільно керуватися при оцінці ефекту соціальних інвестицій малого та середнього бізнесу в Україні. Як застереження, слід враховувати, що для ефективної взаємодії українського бізнесу з державними органами в галузі соціальних інвестицій, необхідна законодавча база та податкові преференції, а компанії, у свою чергу, мають

публікувати звітність у сфері сталого розвитку та соціальної відповідальності відповідно до міжнародних стандартів.

Соціальні звіти є одним із основних інструментів соціальної оцінки компаній, у тому числі інвестиційних. Соціальний звіт – це документ, офіційно опублікований компаніями та організаціями, в якому вони звітують про всі або низку ключових аспектів своєї діяльності.

Як правило, компанії аналізують соціальні наслідки у двох блоках звітів:

1. Блок з управління персоналом та кадрових відносин.
2. Блок, присвячений участі компаній у житті місцевих громад.

Індекси соціального розвитку в світі показали, що вони включають понад 50 показників, які оцінюють соціальний розвиток країни в трьох аспектах рис. 2.

Оцінка соціальної залученості бізнесу проводиться соціальні звіти, соціальні рейтинги та різні соціальні індекси, як правило, засновані на врахуванні впливу компанії на соціальну, екологічну та економічну ситуацію.

Отже, соціальна звітність включає не тільки інформацію про соціальну діяльність компанії, але і її оцінку.

Оцінку окремих показників соціальних інвестицій в певному регіоні можливо провести через такі показники:

- 1) зміна роботи в регіоні;
- 2) поліпшення житлових і культурних умов працівників;
- 3) зміна структури кадрів виробничого персоналу;
- 4) зміна надійності забезпечення населення регіонів або населених пунктів окремими товарами;
- 5) зміна рівня здоров'я працівників і населення;
- 6) економія вільного часу населення.

Наведені вище показники привертають увагу тим, що, по-перше, вони є важливими індикаторами рівня та якості життя населення, а по-друге, якщо інвестиційні проєкти, які реалізують малий та середній бізнес, враховують соціальні результати їх діяльності, то це є ще одним інструментом впливу на покращення значень цих показників.

Поняття та визначення інших, некомерційних, видів ефектів від соціальної інвестиційної діяльності є нормальним для зарубіжної практики, а для української практики цей факт ще недостатньо вивчений.

У 2020 р. Уряд прийняв рішення про схвалення «Концепції реалізації державної політики

Рис. 2. Основні аспекти оцінки соціального розвитку країни

Джерело: сформовано автором

у сфері розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року» [3].

Відповідно до Концепції в Україні впроваджується заохочення компаній під час їхньої діяльності в дотриманні міжнародних стандартів та принципів відповідального ведення бізнесу.

Реалізація Концепції дозволить компаніям, які впроваджуватимуть політику соціально відповідального ведення бізнесу, отримати конкурентні переваги на міжнародному ринку та можливість залучення додаткових інвестицій.

Законодавство дає лише визначення, але не дає інструментів впливу на наслідки ведення бізнесу (відповідальності) в Україні.

Соціальні ефекти інвестицій важко виміряти на практиці, на відміну від економічних. Взагалі оцінка соціальної ефективності є дуже складною, тому для неї найчастіше використовують експертний метод.

На основі всіх досліджених і проаналізованих методів і підходів до оцінки соціальних наслідків діяльності компаній у світі автором пропонується такий алгоритм оцінки ефекту

соціальних інвестицій в регіонах України, який може включати наступні п'ять етапів (рис. 3).

Представлена схема оцінки ефекту соціальних інвестицій бізнесу є універсальною та застосовною до будь-яких інвестиційних проєктів, незалежно від джерела інвестування і тому її можна рекомендувати також для оцінки соціального ефекту інвестицій.

Висновки. Окрім наведених методів та інструментів оцінки соціального впливу, у тому числі впливу інвестицій, у зарубіжній практиці існує багато інших підходів та концепцій. Вони відрізняються набором інструментів, формулюванням методу оцінки, але спільним для всіх підходів є те, що всі вони базуються на міжнародних принципах оцінки соціального впливу та мають однакові цілі виявлення, оцінки та аналізу соціальних наслідків для людини.

Вплив соціальних інвестицій багатогранний і зачіпає не тільки питання забезпечення економічного зростання в Україні. Соціальні інвестиції можуть стати каталізатором різноманітних змін у соціальній сфері розвитку українського суспільства.

Рис. 3. Схема оцінки ефекту соціальних інвестицій бізнесу

Джерело: сформовано автором

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грицина Л. А. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 10(1). С. 99–102.
2. Євтушенко В. А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2013. № 46. С. 53–63.
3. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#n8> (дата звернення: 31.10.2023).
4. Сімченко Н. О. Показники оцінювання стану розвитку корпоративної соціальної відповідальності підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 10. С. 109–114.
5. Social Progress Index. URL: <https://www.socialprogress.org/global-index-2022-results/> (дата звернення: 30.10.2023).
6. Global philanthropy environment index. URL: <https://globalindices.iupui.edu/tracker/country-level-a.html> (дата звернення: 28.10.2023).
7. Social Value international. URL: <https://www.socialvalueint.org/self-assessment-tool> (дата звернення: 31.10.2023).
8. Digital Marketing Institute. 16 Brands Doing Corporate Social Responsibility Successfully. URL: <https://digitalmarketinginstitute.com/blog/corporate-16-brands-doing-corporate-social-responsibility-successfully> (дата звернення: 28.10.2023).
9. García-Rivas Marta Isabel, Gálvez-Sánchez Francisco Jesús, Noguera-Vivo José Manuel, Meseguer-Sánchez Víctor. Corporate social responsibility reports: A review of the evolution, approaches and prospects. *Helion*. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844023055561> (дата звернення: 31.10.2023).

10. Global reporting index. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/> (дата звернення: 31.10.2023)
11. Social Accountability 8000. URL: <http://www.saintl.org/index.cfm?fuseaction=Page.ViewPage&PageID=1689> (дата звернення: 31.10.2023).

REFERENCES:

1. Hrytsina L. A. (2016) Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist' pidpryyemstv: zarubizhnyy ta vitchyznyanyy dosvid [Corporate social responsibility of enterprises: foreign and domestic experience]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, no. 10(1), pp. 99–102.
2. Yevtushenko V. A. (2013) Otsinka korporatyvnoyi sotsial'noyi vidpovidal'nosti: metody, obyekty, pokaznyky [Evaluation of corporate social responsibility: methods, objects, indicators]. *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu "KHPH". Tekhnichnyy prohres ta efektyvnist' vyrobnytstva*, no 46, pp. 53–63.
3. Kontsepsiya realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi spryyannya rozvytku sotsial'no vidpovidal'noho biznesu v Ukraini na period do 2030 roku [The concept of implementation of state policy in the sphere of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#n8> (accessed 31.10.2023).
4. Simchenko N. O. (2011) Pokaznyky otsynuvannya stanu rozvytku korporatyvnoyi sotsial'noyi vidpovidal'nosti pidpryyemstv [Indicators for assessing the state of development of corporate social responsibility of enterprises]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no 10, pp. 109–114.
5. Social Progress Index URL: <https://www.socialprogress.org/global-index-2022-results/> (accessed 30.10.2023).
6. Global philanthropy environment index. URL: <https://globalindices.iupui.edu/tracker/country-level-a.html> (accessed 28.11.2023)
7. Social Value international. URL: <https://www.socialvalueint.org/self-assessment-tool> (accessed 31.10.2023).
8. Digital Marketing Institute. 16 Brands Doing Corporate Social Responsibility Successfully. URL: <https://digitalmarketinginstitute.com/blog/corporate-16-brands-doing-corporate-social-responsibility-successfully> (accessed 28.10.2023).
9. García-Rivas Marta Isabel, Gálvez-Sánchez Francisco Jesús, Noguera-Vivo José Manuel, Meseguer-Sánchez Víctor (2023) Corporate social responsibility reports: A review of the evolution, approaches and prospects. *Helion*. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844023055561> (accessed 31.10.2023).
10. Global reporting index. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/> (accessed 31.10.2023).
11. Social Accountability 8000. URL: <http://www.saintl.org/index.cfm?fuseaction=Page.ViewPage&PageID=1689> (accessed 31.10.2023).